

pon i uspehe strelaca Vojvodine i Kosova i Metohije, stvaranje jedinstvenog državnog prvenstva svih kategorija, grananje streljačkih disciplina i izlazak na međunarodnu scenu. U naredna tri poglavlja *Organizacija srpskog i jugoslovenskog streljaštva, Strelac, trener i obuka* i *Strelišta – istorija prostora*, postaje nam jasniji period administrativne kontrole takmičenja, jugoslovensko međuratno takmičarsko iskustvo, promene u sportskoj politici posle Drugog svetskog rata, organizacija programa takmičenja, institucionalni razvoj i individualni iskoraci, struktura streljačke družine u socijalizmu. Na svetlost dana izlaze likovi legendarnih strelaca, razmatranja o periodu iskustvene metodologije, potrazi za savremenim sportom, iskusejima trenerskog amaterizma i tehničkim aspektima obuke, otkriva se istorija prvih strelišta, opsuje vreme profesionalizacije i modernizacije, ali i sužavanja streljačkog prostora. Poslednje poglavlje *Strelci na meti politike* obrađuje vreme sankcija, kada se streljaštvo našlo u ulozi taoca politike, kao i period 1999. godine koji autor naziva *Strelci pod bombama*.

Istorija srpskog streljaštva bogato je ilustrovana brojnim fotografijama streljačkih zastava, meta, oružja, proglasa, družina, znamenitih ličnosti i šampiona, trofeja, pehara, medalja i drugih simbola ovog uzvišenog sporta. U Zaključku autor napominje da se domaće streljaštvo oslonilo na švajcarsko iskustvo u formiranju sporta i disciplina i ističe da je ono bilo važan deo modernizacije srpskog društva, da su strelci bili prvi u pokretanju sportske štampe, kao i da je streljaštvo imalo multietnički karakter. Prvi svetski rat je izazvao prekid u razvoju streljaštva, ali je u Kraljevini SHS došlo do stapanja austrougarskog i srpskog iskustva. Veze vojske i streljaštva su oduvek bile čvrste, što se prenelo i u socijalistički period. Međutim, stvaranje kvalitetnih takmičara je bio postepen proces, posebno proboj na međunarodnu scenu.

Ipak, čini se da su generacije strelaca vodile borbu da spreče ulazak dnevne politike u sport, a česti su bili i problemi snabdevanja municijom i oružjem. Uspehi domaćih strelaca naročiti su bili vidljivi u periodu krize 1990–2000, o kojem autor iznosi mnoštvo do danas javnosti nedovoljno poznatih detalja.

U svetlosti napisanog, čini se da će *Istorija srpskog streljaštva* ostati prisutna kao jedno od najboljih dela dr Ljubomira Ž. Petrovića, sa neprolaznom vrednošću za srpsku historiografiju. Ono je putokaz i podsećanje kako samim strelcima, tako i široj javnosti i zaljubljenicima u sport. Ipak, u ovoj monografiji posebno će uživati istoričari, jer je autor na izvanredan i jedinstven način ukrstio i analizirao skoro dva veka dugu istoriju streljačkog sporta sa političkom istorijom Srbije.

Miomir Gatalović

Aleksej J. Timofejev, RUSI I DRUGI SVETSKI RAT U JUGOSLAVIJI: UTICAJ SSSR-a I RUSKIH EMIGRANATA NA DOGAĐAJE U JUGOSLAVIJI 1941–1945, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd 2011, 464

Raspad SSSR-a i pad komunizma u zemljama centralne, istočne i jugoistočne Evrope uslovio je, osim dramatičnih političkih, ekonomskih i društvenih promena, i reviziju historiografskih dostignuća u polju istraživanja odnosa između tih naroda i država i Sovjetskog Saveza u periodu Drugog svetskog rata. Zvanične historiografije država realnog socijalizma su u periodu do 1991. godine bile usmerene na glorifikaciju uloge SSSR-a i Crvene armije u procesu oslobađanja od nacističkih okupatora i uspostavljanja narodnih demokratija. Sa demokratskim promenama i narodnim revolucijama ta uloga se promenila, u određenim slučajevima čak u potpunosti preokre-

nula, pa se može steći utisak da je u nekim državama koje su drugu polovinu XX veka provele iza *gvozdene zavese* akademska i stručna javnost gotovo u potpunosti posvećena zadatku da od nekadašnjih oslobodilaca napravi crne đavole i okupatore. Srpski istoričari, kao i njihove kolege iz bivših komunističkih zemalja, u poslednjih dvadesetak godina preispituju zaključke do kojih je došla istorijska nauka, ali revizija u Srbiji nema isti karakter kao u Poljskoj, Mađarskoj, Letoniji, Litvaniji i sličnim zemljama. Karakter jugoslovensko-sovjetskih odnosa bio je drugačiji i mnogo dinamičniji, pa je i politička klima u Jugoslaviji u određenim periodima omogućavala istoričarima da budu znatno kritičniji u tumačenju odnosa sa SSSR-om. U svakom slučaju, novi pristup problematici bio je potreban ako niz zbog čega drugog onda zbog dva bitna razloga – više nije postojao ideološki i politički nadzor nad rezultatima historiografskih istraživanja i, izuzetno bitno, javnosti su postali dostupni mnogobrojni izvori, kako sovjetski tako i oni nastali u političkoj emigraciji, i srpskoj i ruskoj.

Zadatak da na sistematičan, jasan i svestran način pristupi istraživanju odnosa između SSSR-a i aktera ratnih zbivanja na prostoru Srbije, ali i istoriji ruskih antikomunističkih snaga i organizacija koje su delovale u Jugoslaviji, preuzeo je dr Aleksej J. Timofejev, naučni saradnik u Institutu za noviju istoriju Srbije i rezultate svojih obimnih i studioznih istraživanja predstavio je srpskoj i ruskoj naučnoj javnosti u monografiji *Rusi i Drugi svetski rat u Jugoslaviji: Uticaj SSSR-a i ruskih emigranata na događaje u Jugoslaviji 1941–1945*, Beograd 2011.

Monografija započinje predgovorom u kojem Timofejev daje osnovne karakteristike vojnog sukoba na teritoriji Jugoslavije u periodu od 1941. do 1945. godine, kvalifikujući ga istovremeno kao rat za oslobođenje od nacističke i fašističke oku-

pacije, ali i kao građanski rat između zavedenih jugoslovenskih naroda i ideološki ostrašćenih frakcija unutar srpskog nacionalnog korpusa. U predgovoru je takođe ukazano na pozicioniranje jugoslovenskih događaja iz Drugog svetskog rata u glavnim tokovima domaće i svetske istoriografije.

Prvo poglavlje (25–107) čitaocu pruža uvid u delovanje ruske emigracije u Kraljevini Jugoslaviji pre rata i za vreme rata. Detaljno su opisane ustanove, običaji i organizacije jugoslovenskih Rusa, njihov društveni život kao i njihovi politički stavovi, koji su bili u najvećoj meri obeleženi konzervativizmom i antikomunizmom. Upravo je politička linija na kojoj je većina Rusa u Jugoslaviji stajala u predratnom periodu – linija gotovo patološke mržnje prema komunizmu i Sovjetskoj Rusiji – uslovlila da od lojalne manjinske zajednice zahvalne jugoslovenskoj državi i srpskom narodu, postane instrument u rukama nacističkih okupatora, spremna da i vojno pomogne nemačkim vojnim jedinicama u gušenju ustanka i održavanju mira u Srbiji.

U drugom poglavlju (107–155), koje je organizaciono podeljeno na dve veće celine, Timofejev analizira fenomen kolaboracionizma sovjetskih građana, političke pokrete i vojne formacije nastale posle napada Nemačke na SSSR i njihovo učešće u ratnim dejstvima na Istočnom frontu, a u kasnijem periodu, od početka nemačke defanzive i sovjetske ofanzive, i na drugim evropskim frontovima, pa i na frontovima u Jugoslaviji. Između ostalih, autor zaključuje da je lojalnost SSSR-u velikog dela populacije ove zemlje bila najblaže rečeno klimava, da 20-godišnja ideološka indoktrinacija nije bila potpuno uspešna i da su vojne i obaveštajne strukture Rajha uspele da privuku ogroman broj ruskih antikomunista, Kozaka, litvanskih, letonskih, estonskih, ukrajinskih i kavkaskih nacionalista i separatista, turkmenskih plemena iz centralne Azije, da ih vojno organizuju, nao-

ružaju i upute da ratuju protiv saplemenika i sunarodnika. Obecanje nacionalnog oslobođenja i antikomunističke borbe okupilo je pod steg nacističke Nemačke gotovo milion bivših građana SSSR-a. Drugi deo drugog poglavlja prati ove vojne formacije i njihove borbe na jugoslovenskom ratištu, sve do 1945. godine, kraja rata i konačnog poraza. Autor daje posebno zanimljiv opis bitke kod Pitomače u Podravini iz decembra 1944, kada su se direktno sukobile jedinice Crvene armije i Kozaci. Ta bitka je u ruskoj istoriografiji, kako autor navodi, poznata i pod nazivom *poslednja bitka građanskog rata*.

Treće poglavlje (155–205) posvećeno je ulozi SSSR-a u organizaciji partizanskog ustanka u Jugoslaviji. Daje se široka teorijska analiza koncepta partizanskog ratovanja i rad sovjetskih vojnih i obaveštajnih struktura na usavršavanju gerilskih i diverzantskih tehnika i taktika. Naglašava se uloga Kominterne u obuci jugoslovenskih kadrova metodama partizanskog ratovanja i praktično delovanje obučanih diverzanata (odnosno praktično usavršavanje stečenih znanja) u Španiji u periodu od 1936. do 1939. godine, naravno pod budnim okom sovjetskih oficira. Praktičnu školu Španskog građanskog rata prošlo je mnogo jugoslovenskih komunista, koji su zahvaljujući stečenom znanju i veštinama bili organizatori partizanskog ustanka u okupiranoj Jugoslaviji.

U četvrtom poglavlju (205–409) Aleksej Timofejev se fokusira na sam rat u Jugoslaviji i uticaj Sovjetskog Saveza na njegov tok. Poseban prostor se daje prebacivanju u Jugoslaviju iskusnih kadrova obučanih u SSSR-u i kaljenih u Španiji, konsolidaciji i militarizaciji KPJ u skladu sa instrukcijama KI, usmeravanju delovanja KPJ u skladu sa sovjetskom spoljnom politikom. Drugi deo četvrtog poglavlja se odnosi na komplikovane političke odnose Kraljevine Jugoslavije i SSSR-a uoči početka rata, uspostavljanje diplomatskih od-

nosa i očajnički pokušaji jugoslovenske vlade da se približi SSSR-u pošto je odbačen Trojni pakt. Zvanični odnosi između Jugoslavije, odnosno izbegličke vlade i SSSR-a ponovo su uspostavljeni posle napada Nemačke na SSSR, pa je čak postojalo i interesovanje sovjetske strane da dođe do integracije oba ustanička pokreta u Jugoslaviji kako bi se na Balkanu otvorio ozbiljniji front i tako rasteretila odbrana zemlje. U tom pravcu je postojalo i interesovanje Sovjeta da se uspostavi kontakt sa pripadnicima JVuO. Ipak, pošto je nemačka ofanziva na Staljingrad propala a Sovjeti krenuli u kontraofanzivu, postalo je jasno da će Staljin ubuduće forsirati ideološki blizak partizanski pokret. Istovremeno, Englezi se okreću partizanima pošto vojno-obaveštajne misije konstatuju gotovo apsolutnu pasivnost JVuO prema Nemcima. Poslednji deo monografije obrađuje kontakte između pripadnika NOP-a i SSSR-a, od početaka ustanka do slanja sovjetske vojne misije predvođene generalom Kornjejevim u Jugoslaviju i njegovog susreta sa Titom. Opisuje se i sovjetska politička i diplomatska aktivnost usmerena ka legalizaciji novoformirane partizanske vlasti i pokušaji da se privole predstavnici vlade u izbeglištvu da prihvate stanje na terenu. Dalje se daje detaljan opis vojnih operacija Crvene armije u Jugoslaviji u jesen i zimu 1944. godine, oslobođenje Beograda, sadejstvo sovjetskih i jugoslovenskih partizanskih trupa, kao i impresije koje su jedni o drugima stekli stanovnici Srbije i sovjetski vojnici. Na kraju monografije se nalaze fotografije, lista skraćenica, izvori i literatura i indeks ličnih imena.

Monografija *Rusi i Drugi svetski rat u Jugoslaviji: Uticaj SSSR-a i ruskih emigranata na događaje u Jugoslaviji 1941–1945* poštovanog kolege Alekseja Timofejeva predstavlja ogroman istoriografski poduhvat. O obimu posla sa kojim se Timofejev uhvatio u koštac najbolje govori podatak da je za izradu monografije autor is-

traživao čak 18 arhivskih fondova u Srbiji, Rusiji i SAD, pregledao više od 60 zbirki objavljenih dokumenata, analizirao 160 različitih memoara i uspomena i konsultovao više od 380 monografija i članaka, na srpskom, ruskom, engleskom i nemačkom jeziku. Upravo pregled korišćene literature i njena kvalitativna analiza predstavlja jedno od najvećih bogatstava ove monografije, osnovu i polazište za svakog istraživača koji želi da se upusti u istraživanje odnosa SSSR-a i Jugoslavije. Takođe, velika dragocenost je i posredan uvid u arhivske fondove Ruske Federacije, bez kojih nije moguća objektivna analiza sovjetskog učešća u ratnim zbivanjima u Jugoslaviji, na šta se mnogi raniji istoričari prosto nisu obazirali. Knjiga Alekseja Timofejeva predstavlja veliki pomak srpske historiografije, jer je autor uspeo da se ogradi i od ideološke zasljepljenosti ranijeg perioda i od aktuelne revizionističke ostrašćenosti i da stvori delo utemeljeno isključivo na analizi brojnih i raznovrsnih izvora i na njihovom trezvenom tumačenju.

Dejan Zec

Zoran Janjetović, OD INTERNACIONALE DO KOMERCIJALE. POPULARNA KULTURA U JUGOSLAVIJI 1945–1991, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd 2011, 305

U izuzetno vrednoj studiji *Od Internacionalne do komercijalne. Popularna kultura u Jugoslaviji 1945–1991*, dr Zoran Janjetović je uspeo da, koristeći raspoložive arhivske izvore, štampu i periodiku, ali i brojne radove istoričara, sociologa i teoretičara kulture, analizira pojavu i svojevrsnu metamorfozu popularne kulture u Jugoslaviji posle Drugog svetskog rata. Iako popularna kultura kao predmet istraživanja pripada pre svega kulturnoj odnosno, nešto šire gledano, društvenoj istoriji – specifi-

čan, a u pojedinim periodima krut i teško promenljiv ideološko-politički okvir, koji je sudbinski određivao oficijelnu politiku Partije u kulturi, zahtevao je da se temi pristupi znatno kompleksnije. Janjetović je stoga analizirao ideološke postavke oficijelne kulturne politike, sredstva kojima je Partija raspolagala u njenom sprovođenju, ali i faktore koji su uticali na emancipaciju masovne kulture od ideološki obojene kulture. U okviru devet poglavlja autor je detaljno osvetlio istorijat gotovo svih grana pop-kulture – filma, muzike (po jedno poglavlje je posvećeno narodnoj, zabavnoj i rok muzici) i lake literature (stripovi, roto-romani, zabavna štampa i popularna književnost). Najveću pažnju je posvetio rasprostranjenosti i popularnosti pop-kulture u socijalističkoj Jugoslaviji, njenom društvenom uticaju i profilu ljudi kojima je bila namenjena.

Paradoksalno, iako je jedan od ciljeva Partije bio podizanje opšteg obrazovnog nivoa stanovništva, a samim tim razvijanje i unapređenje skromnih kulturnih potreba, nosioci modernizacije su postali upravo partijski kadrovi koji se ni sami nisu mnogo razlikovali od stanovništva koje je trebalo da edukuju. Zapuštene bioskopske sale i oronuli zadružni domovi postali su jedina mesta kakve-takve zabave i razonode u ruralnim sredinama. Spora elektrifikacija i kinifikacija, a zatim stalne nestašice struje, ali i slaba rentabilnost većine bioskopskih dvorana, dovele su do toga da su Jugosloveni i u vremenima najveće liberalizacije i svojevrsne „amerikanizacije“ 60-ih godina 20. veka mogli svakodnevno gledati filmske predstave u samo 373 bioskopa. Usled stroge štednje uvedene privrednom reformom iz 1965. godine, čak 21% građana se odreklo odlazaka u bioskop. Iako je razvoj televizije uslovio dalji pad popularnosti bioskopa, film je, kako pokazuju ankete, ostao popularan eskapistički medij. Zabava je predstavljala glavni motiv za odlazak u bioskop, pa su najviše gledani